

DE MUNTKLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 81 -

januari-februari-maart 2014

1 cent “volkswagen”, Zuid-Afrika 1964

Vz.: Buste van Jan van Riebeeck.

Rondom: * UNITY IS STRENGTH * EENDRAG MAAK MAG

Kz.: Een ossenwagen, in de volksmond ‘volkswagen’ genoemd

Rondom: * 1 c * SOUTH AFRICA • 1964 • SUID-AFRIKA

Messing (Cu 750 ‰, Sn 5 ‰, Zn 245 ‰), Ø 31 mm, 9,6 g, gladde rand, 14.281.000 ex., graveur vz. W. Myburgh; kz. H. Mason, geslagen te Pretoria.

De afbeeldingen op deze munt tonen enkele monumenten van de Zuid-Afrikaanse geschiedenis: de stichter Jan van Riebeeck en de “volkswagen”.

Jan van Riebeeck (1619-77)

De Nederlander Jan van Riebeeck stichtte in 1652 de eerste blanke nederzetting in zuidelijk Afrika als stopplaats en bevoorradingsplaats voor schepen van de VOC (Verenigde Oost-Indische Compagnie) op weg naar het Verre Oosten. Hij bouwde een fort aan de voet van de Tafelberg nabij Kaap de Goede Hoop en verbouwde er groenten en fruit. Hij dreef ook handel, zo goed of zo kwaad mogelijk, met de autochtone bevolking die destijds bestond uit Hottentotten. In de volgende tientallen jaren vestigden zich er nog vele Nederlanders, Duitsers en Franse Hugenoten (Franse protestanten op de vlucht voor hun geloof). De Hugenoten brachten hun wijnstokken mee, die de basis zijn van de wijnproductie vandaag in Zuid-Afrika. Jan van Riebeeck bleef maar 10 jaar ter plekke, maar toch wordt hij beschouwd als de “Vader van Zuid-Afrika”. Zijn nederzetting groeide uit tot Kaapstad, later tot de Kaapkolonie en nog later tot het huidige Zuid-Afrika.

De Unie van Zuid-Afrika (1910-1961)

In 1910 ontstond de Unie van Zuid-Afrika als onderdeel van het Britse Gemenebest, die de Kaapkolonie en de Boerrepublieken verenigde, die voorheen een bloedige oorlog hadden uitgevochten. Dat was voornamelijk het werk van Louis Botha en Jan Smuts, die minister werden en achtereenvolgens premier, die een pro-Britse politiek voerden. In 1912 werd te Bloemfontein het ANC (African National Congress), een politieke groepering, opgericht om de belangen van de zwarten in Zuid-Afrika te behartigen. Tijdens WO I leidde Smuts ook militaire expedities tegen de Duitse koloniën in Afrika. In 1924 voerde premier Barry Hertzog wetten in die de blanke minderheid zwaar bevoorrechtten boven de zwarte meerderheid. Zwarten mochten bijvoorbeeld niet in dezelfde stad wonen als blanken: ze moesten in zogenaamde townships wonen of zwarte voorsteden, zeg maar bidonvilles. De best gekende township is deze van Johannesburg: Soweto (South Western Township).

5 shilling zilver 1948, George VI, Unie van Zuid-Afrika

In deze periode sloeg Zuid-Afrika eigen munten volgens het Britse pond-shilling-pence-systeem, steeds met de Britse monarch afgebeeld op de voorzijde, ook gouden $\frac{1}{2}$ en 1 sovereign stukken met de beeltenis van de Britse koning Georges V. In 1932 werd de gouden standaard verlaten tengevolge van de beurscrash van Wallstreet en werd de aanmuntning van gouden munten gestaakt. In de vijftiger jaren was er echter opnieuw vraag naar gouden munten door verzamelaars en beleggers en er werden vanaf 1952 opnieuw sovereigns geslagen met de beeltenis van koningin Elisabeth II en de aanduiding $\frac{1}{2}$ en 1 pond. Deze circuleerden echter niet meer.

De onafhankelijke Republiek Zuid-Afrika (vanaf 1961)

Zuid-Afrika werd onafhankelijk als republiek in 1961. Bij die gelegenheid ging het over naar een decimaal muntsysteem met als eenheid de rand, onderverdeeld in 100 cent. De naam "rand" is een afkorting van Witwatersrand, de kleine bergketen nabij Johannesburg waar enorm veel goud gevonden wordt. Er werden ook gouden munten van 1 en 2 rand geslagen met dezelfde karakteristieken als de sovereigns maar uiteraard hebben die ook nooit gecirculeerd. Deze werden geslagen van 1961 tot 1983.

1 £ goud 1953, Elisabeth II

2 rand goud 1962, Jan van Riebeeck

Omwille van de enorme goudproductie gaf Zuid-Afrika vanaf 1967 als eerste land ter wereld ook bullion-goudstukken uit, zonder bepaalde waarde aanduiding. Deze waren bedoeld voor de privé-belegger, bevatten precies één ons goud en werden verkocht aan

nauwelijks iets meer dan de goudwaarde. Deze munt kreeg het portret van Paul Kruger, ontleend aan de munten van Transvaal en werden daarom krugerrand genoemd. In 1980 volgden ook goudstukken van $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ en $\frac{1}{10}$ krugerrand. Andere grote goudproducerende landen als Canada en Australië zouden later volgen met bullion-uitgiften.

Krugerrand goud 1978, Paul Kruger

1 rand zilver 1967, Hendrik Verwoerd

Hendrik Verwoerd, architect van de Apartheid

Hendrik Verwoerd werd geboren te Amsterdam in 1901 als zoon van een zendeling maar emigreerde met zijn ouders op 2-jarige leeftijd naar Zuid-Afrika. Hij promoveerde in de psychologie aan de Universiteit van Stellenbosch, werd hoogleraar en hoofdredacteur van een krant. Hij werd minister in 1950 en premier in 1958. Onder zijn bewind werden de meeste Apartheidswetten goedgekeurd. Zo was er een *verbod op gemengde huwelijken* om het ras zuiver te houden en *de wet op aparte gerieven* zorgde ervoor dat zwarten op een apart strand moesten zwemmen en de achterdeur van banken en winkels moesten gebruiken. Er werden ook 10 *thuislanden* voor de zwarten gecreëerd die slechts 13 % van het landoppervlak omvatten, die meestal maar dorre heuvelachtige stukken land waren die geen industrie of significante middelen van bestaan hadden. De meest waardevolle gebieden werden voorbehouden voor de blanken. De zwarten werd het Zuid-Afrikaans staatsburgerschap ontnomen: ze werden staatsburgers van de thuislanden, die echter door geen enkel ander land erkend werden. In 1961 werd het ANC verboden en in 1964 werd ANC-leider Nelson Mandela naar de gevangenis van Robbeneiland gebracht. Verwoerd maakte van Zuid-Afrika ook een republiek in 1961 en zegde het lidmaatschap van het Britse Gemenebest op. Na reeds een moordpoging in 1960 werd hij in 1966 doodgestoken in het parlement door een zwarte. In 1967 kreeg hij zijn portret op een munt.

In 1976 kwam het in Soweto tot een massaprotest van de zwarte bevolking tegen de Apartheid, bekend als de Soweto Uprising. De politie opende het vuur op 10.000 studenten met 556 doden tot gevolg. Dat was voor het land en de wereld een grote schok wat leidde tot economische en culturele sancties tegen Zuid-Afrika. Zelfs de krugerrand mocht niet meer verkocht worden. Onder internationale druk werd in 1990 het ANC terug toegelaten en Nelson Mandela vrijgelaten. De Apartheid werd formeel opgeheven. De Nobelprijs voor de Vrede werd in 1993 toegekend aan Mandela en president Frederik Willem de Klerk “voor hun inspanningen voor het vreedzaam einde van het apartheidsregime en het leggen van de funderingen voor een nieuw democratisch Zuid-Afrika”. In 1994 werden democratische verkiezingen georganiseerd en kwam het ANC aan de macht en Mandela werd de eerste zwarte president. Zuid-Afrika werd terug lid van het Gemenebest. Sindsdien werden er grote inspanningen gedaan om deftige huisjes te bouwen in de townships, maar dat proces is verre van afgerond. Met name Kaapstad heeft nog een reusachtige township: de Cape Flats.

Jan van Riebeeck is niet Jan van Riebeeck

De afbeelding van Jan van Riebeeck op de munt van 1 cent werd overgenomen van een schilderij van Dirck Craey, in bezit van het Rijksmuseum te Amsterdam. Deze afbeelding

werd ook gebruikt op bankbiljetten en postzegels van Zuid-Afrika uit dezelfde periode en zelfs op postzegels van Nederland. Ook een standbeeld van Jan van Riebeeck in Kaapstad kreeg dat gezicht. Zo werd dit portret miljoenen malen gereproduceerd.

In 1984 werd evenwel in Nederland een artikel gepubliceerd in het *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie* door portretdeskundige F.G.L.O. van Kretschmar, die tot de conclusie kwam dat dit portret verkeerdelijk beschouwd werd als dat van Jan van Riebeeck, en dat het vermoedelijk dat van Bartholomeus Vermuyden is, een andere Nederlander die nooit in Zuid-Afrika is geweest. Het Rijksmuseum heeft trouwens een heel ander portret van Jan van Riebeeck. Een reusachtige vergissing dus gezien het miljoenen-gebruik van dit portret.

Links de vermeende, rechts de echte Jan van Riebeeck (Rijksmuseum Amsterdam)

Wie vandaag even surft naar de website van het Rijksmuseum te Amsterdam www.rijksmuseum.nl kan daar vaststellen dat de conclusies van deze man volledig aanvaard werden. Dan ben je eens wereldberoemd en dan gebruiken ze de smoel van iemand anders!

Bibliografie

Wilhelm Grütter & Prof. D.J. van Zyl, *The story of South Africa*, Cape Town Pretoria Johannesburg 1981.

C.L. Engelbrecht, *Geld in Suid-Afrika*, Kaapstad 1987.

Joy Clack (editor), *All about South Africa*, third edition, Stuik Publishers, Cape Town 2001.

F.G.L.O. van Kretschmar, *To be or not to be, de van Riebeeckportretten in het Rijksmuseum*, in: *Jaarboek van het Centraal Bureau voor Genealogie en het Iconografisch Bureau*, deel 38, 's Gravenhage 1984.

Wikipedia, *Apartheid*, <http://nl.wikipedia.org/wiki/Apartheid>

Wikipedia, *Hendrik Verwoerd*, http://nl.wikipedia.org/wiki/Hendrik_Verwoerd

Leopold Verbist, *De scheepjesgulden 1802, de eerste munt van Zuid-Afrika*, De Muntklapper 67.

Leopold Verbist, *2,5 shilling 1897 Paul Kruger, Zuid-Afrikaanse Republiek*, De Muntklapper 68.

Leopold Verbist